

Mənbə: Üzeyir Hacıbəyovun Ev Muzeyi, Bakı. Direktor Səadət Qarabağlı.

Üzeyir Hacıbəyovun irsinə həsr olunmuş HAJİBEYOV.com saytı.

© 2001 Azerbaijan International

Mətnin yığılması: Fəridə Sadıxova

Vebmaster: Arzu Ağayeva

İkinci Məktub

Bəli, deməli, bizim bu 10 manat pulumuz oldu. İndi bu puldan Məleykə üçün bir qaloş almaq lazım idi. Qaloş dedim, yadıma bir əhvalat düşdü. Əvvəlcə onu nağıl edim.

Hələ Məleykə Bakıda idi ki, mən Moskvada tək olurdum. Təklidən mənim üçün qəmginlik hasil olurdu. O idi ki, bir xeyli irsalmarsuldan sonra (yazışmadan sonra) axırı Məleykədən tel (teleqram) gəldi ki, Bakıdan çıxıram. Bu tel məni fəvqəladə şad elədi. Günləri hesablayıb belə guman etdim ki, gərək Məleykə 2 gündən sonra, səhər Moskvaya varid olsun. Ona görə ikinci gün səhər saat 8-də durub çay içməyib tramvay ilə Kurski vağzalına getdim.

Vağzalda baxıb gördüm ki, cibimdə tək 6 qəpik pul var. Dedim, zərər yoxdur. İnşallah Məleykə gəlib pul da gətirər. Yolpulu olar. Bu fikirdən sonra bir qədər gözləyib poyezd gəlməyə yarım saat qalmış platformaya tərəf yönəldim. Lakin qapının ağzındakı konduktorlar məni saxlayıb perronnyı bilet istədilər. Mən elə güman edirdim ki, Moskvada elə qayda yoxdur. Görünür ki, var imiş. Bəs nə etməli? Perronnyı biletin qiyməti 2 şahıdır. Amma mənim cibimdə 6 qəpik var. Dedim ki, bəlkə üçüncü klasdan keçim. Üçüncü klasa gedib qapıya yönəldim və platformaya çıxdım. Qapıdakı konduktor bir söz demədi. Mən şad olub poyezd gələn yerə yüyürərkən, özgə bir konduktor qabağımı kəsib bilet istədi. Daha çox fikir etməyib cibimdəki 6 qəpiyi çıxarıb onun cibinə basdım. Dedim ki, burax keçim. Konduktor razı olub məni buraxdı, qərəz, poyezd gəldi, amma Məleykə gəlmədi. Ha vaqonlara baxdım, gördüm ki, heç kəs yoxdur.

Çox məyus olub geri qayıtdım. Buraya mənim ilə bərabər bir nəfər student dəxi vaqonları axtarırdı. Bu studentin üzündən görünürdü ki, qafqazlı bir erməni studentidir. Xülasə, klasa qayıdıb konduktorlardan soruşdum ki, Qafqaz poyezdi daha hansı vağzala gəlir. Dedilər ki, bir də "Ryazanski" vağzala gəlir. Vağzaldan çıxıb qorodovoydan soruşa-soruşa "Ryazanski" vağzalına tapdım. Soruşdum ki, Qafqaz poyezdi nə vaxt gəlir? Dedilər ki, bir saatdan sonra gələcəkdir. Gördüm həmmən erməni studentini dəxi buradadır. Ancaq burada dəxi platformaya çıxmaq üçün bilet lazım idi. İndi nə təhər edim? Cibimdə bir qəpik yox. Kimdən və haradan 2 şahı pul tapım ki,

platformaya çıxım? Çıxmasam da olmaz. Çünki Məleykə gələr, mənı tapmaz, bilməz nə qayırsın, hara getsin. Bəs mən gerek bu bir saatın ərzində ya pul tapam, ya da ki, bir növ ilə özümü platformaya salam.

Platformaya tərəf yollanıb gördüm ki, qabağımı iki nəfər konduktor kəsib, bir nəfər də jandarm durubdur. Mən bir qədər dayanıb bunlara baxırdım. Jandarm gəlib təvəqqə etdi ki, mən yol ağzında durmayım. Mən geri çəkilib gördüm ki, qafqazlı erməni studentı biletini göstərib platformaya çıxdı, amma mən qaldım.

Bir qədər fikir edib birdən ağıma düşdü ki, qaloşlarımı satım. Burada köhnə şey alanların hamısı tatar idi, ki onlara ruslar nədənsə knyaz deyirdilər. Bəzi vaxt olurdu ki, bu tatarlar qabağıma çıxıb deyirdilər ki, köhnə şeyin varsa, ver alağ. Bir də mən hələ nömrədə olarkən öz köhnə paltarımı bunların birisinə 6 manata satmışdım (amma indi o işə peşman olmuşam). Çünki hərgah o paltarım dursaydı, boyaqçılara verib onu qara rəngə boyadardım. İndi heç olmasa iki dəst paltarım olardı. Halbuki indi bir dəst paltarı hər yerdə geyib, görünlərin gözünü yoruram. Paltarsızlıq ucundandır ki, indiyə qədər heç bir teatra və konsertə getməmişik. Məsələn, məşhur dirijorun (Artur Şalyapın) konsertinə bütün Moskva yüyürdüyü halda, indi Şalyapının səsini eşitmək üçün bilet alanları atlı qorodovoylar basdığı surətdə biz bunlardan məhrum qalırıq. Çünki teatr libasımız (paltarımız) yoxdur. Moskvada teatr üçün xüsusi libas lazımdır və illa içəri buraxmazlar. Şkol yoldaşlarımdan birisi (Bolşoy İmperatorski) teatrda kontrabas çalandır. O, bizə kontramarka təklif edir. Piano müəlliməsi mənə öz konsert biletini verdi ki, konsertə gedim. Amma mən bunlardan mənəfəətberdar (xeyir ala) bilmədim, çünki paltar, paltar, paltar yox...

Qərəz, mətləbdən uzaq düşdüm...Pəs (sonra) qaloşlarımı satmağı qərar qoyub küçənin birisinə keçdim. Ora-bura gəzirdim ki, görüm bir tatar qabağıma çıxacaqmı? Allahdan olan kimi gördüm bir tatar gəlir. Bunun yolunu gözləyən yanımdan keçərkən saxladım. Dedim: Ey, sən tatar mısın? Dedi: Əlhəmdurulla, müsəlmanam. Sən də müsəlmansın? Dedim: Əyə (aiya), müsəlmanam. Sonra bu cürə şairanə sözlərdən sonra birdən-birə dedim ki, qaloşlarımı satıram. Alarsanmı? Tatar heç təəccüb etməyib dedi: Çıxart baxım. Küçənin ortasında qaloşlarımı çıxarıb göstərdim. Dedi: Neçə deyirsən? Dedim: Bir sum, yəni bir manat. Dedi: Yox, yarım sum verərəm! Hərgah tatar mənim iki şahiiyyə əşədi-möhəac olduğumu bilsəydi, bəlkə iki şahıdan artıq verməyib, bu halımdan istifadə edərdi. Amma mən halımı bildirməyib onunla bir qədər bazarlıq etməyə başladım. Lakin qaloşlarım Bakıdan gətirdiyim köhnə qaloşlar olduğuna görə daha artıq danışmayıb yarım manata satdım.

Pulu alıb dərhal vağzala yüyürdüm. Perron bileti alıb platformaya çıxdım. Gördüm erməni studentı də burada gəzlənir. Bunun surəti (sifəti) qafqazlı olduğuna görə xoşuma gəldi. Vətən yadıma düşdü. Qafqazı könlüm istədi. Burada mən ömrümdə birinci dəfədir ki, vətən həsrəti çəkirəm. Mənim könlüm tək Bakını və ya Qarabağı deyil, bəlkə bütün Qafqazı bərk istəyir. Odur ki, burada Qafqaza dair bir şey görən kimi, məsələn: Qafqaz maqazini və sairə dayanıb tamaşa edirəm. Qafqaz geyimli bir adam görən tək dayanıb dalınca baxıram.

Zatən (əslində) Moskva bir o qədər calibi-diqqət deyildir. Küçələr adam ilə dolu, tramvay, avtomobil, fayton, araba əlindən iki addım atmaq mümkün deyildir. Bir bu qədər səs-küy: üstə bir də kilsələrin ki, burada sayı-hesabı yoxdur, zəngi çalmalarını əlavə etsən, adamın qulağı

batdığını təsəvvür etmək çətin deyildir. Bir də Moskvada hamı dilənçidir desəm, yaman olmaz. Əvvəla, xor dilənçilər, saniyə (ikinci) faytonçular, küçədə şey satanlar, məsələn, qəzet, alma və sairə, dükançıların özü, hətta mağazaçılar, bunların hamısı adamın dalına düşüb paren-paren deyib yalvarırdılar ki, bir şey al. Dilənçilər də ki, cürbəcürdür. Biri sağsalamat, biri yerdə sürünür, birinin qıçı yox, biri bir sürü uşaq yanında. Məni təəccübə gətirən o oldu ki, bir dəfə dilənçinin birisindən bizim Qafqaz türk dilini eşitdim. Ondan başqa bir kərə nömrədə tək oturmuşdum. eşitdim ki, həyəətə bir arvad gəlib. Rus arvadlarına deyir ki, Qadayu, qadayu, yəni fala baxıram. Amma rus arvadları ona məhəl qoymadılar. O halda arvad yenə qadayu deyib, sonra bu sözü də artırdı: Qadayu, a ciyərin yansın, qadayu. Mən dərhal yerimdən sıçrayıb başımı pəncərədən çıxartdım, gördüm ki, bu, qaraçıdır. Sonra bildim ki, Moskvada bir çox Qafqaz qaraçıları dəxi vardır.

Moskvada mənim xoşuma gələn bir şey varsa, onlardan birisi qarğalardır. Bu qarğaların qiğıldaşması mənim yadıma Qarabağın düzlərini və ümumiyyətlə, Qafqazı salır.

Qərək, studentin yanına gedib soruşdum ki, siz qafqazlısınızmı? Dedi: Bəli. Bakılıyam. Biz bir-birimiz ilə tanış olduq. O, Haqnazaryan adlı bir ermənidi. O mənim fəmiliam Hacibəyov olduğunu bilib soruşdu ki, Bakıdakı Leyli və Məcnun, O Olmasın, bu olsun operettalarını yazan Hacibəyovun qohumu deyiləm ki? Dedim, qohumuyam. Dedi: Nəyisən? Dedim: özüyəm. Erməni çox şad oldu. Həmə saat söylə bir görək oxudu. Xülasə, bildim ki, bu da Qafqazdan üzüm gözləyirmiş.

Poyezd gəldi. Amma Məleykə yenə gəlmədi. Məleykənin əvəzinə (Jelevnovodskidəki) dirijor Qoldşmit gəldi. Bunu görüb keçən yay Jelevnovodskidə keçirdiyimiz gözəl günlər yadıma düşdü. Erməninin üzümü də gəlmədi. İkimiz də tramvaya minib şəhərə qayıtdıq. Mən ermənini mənzilimə aparıb çay içirdim.

Qərək, Məleykənin gəlməyindən sonra yazaram. Gələk əvvəlki mətləb üstə. Bəli, Məleykənin qaloşunun dabanı deşilib, çəkməsinin dabanı bayıra çıxmışdı. O idi ki, bir yerə gedərkən Məleykə qaloşlarını çıxarıb bir elə qoydu ki, xalqın gözü görməsin. Gedərkən tez yüyürüb qaloşlarını özü geyərdi ki, qulluqçular götürüb qabağında cütleməsin. Amma öz mənzilimizin qulluqçusu qaloşun deşiyini görüb, bizə məsləhət elədi ki, deşiyi yamadaq. Dedi ki, burada qaloş yamayanlar vardır. Lakin biz köhnə qaloşu yamamaqdansa bir təzə qaloş almağı lazım bilib mermerlizə getdik. Orada 2 manat 2 şahıya bir cüt qaloş aldıq. Sonra qərar qoyduq ki, Məleykənin 2 manat pula zəloq qoyduğumuz sırğalarını alağ. Çünki Məleykənin qulaqlarının deşiyi sırğasız bitişirdi. Amma heyif ki, bu fikri əmələ gətirə bilmədik. Çünki qorxduq ki, pul gəlməyə. Sonra lap pulsuz qalaq. Çünki qabaqlar da pulsuz qalmağın ləzzətini yaxşıca görmüşdük.

Qaloşları alıb çörək yeməyə getdik. Yenə qısıla-qısıla çörək yeyib evə qayıtdıq. Qapıçı bizi görüb dedi ki, poçtalyon 2 dəfə sizin üçün gəlmişdi və pul gətirmişdi. Dedim, nə qədər? Dedi, 150 manat. Biz Məleykə ilə o qədər sevindik ki, daha yazmaq ilə qurtarmaq olmaz. İndi biz ev sahibinin pis üzündən (Mariya Timofeyevnanın), səmsərliyindən xilas olub bir qədər ruhən dincələcəyik.

Axşam yatıb səhər olcaq qulluqçu bizi oyadıb dedi ki, poçtalyon pul gətiribdir. Durub, pulu aldım. Sonra geyinib çay içdik. Bir də gördük ki, ev sahibinin başı göründü. İçəri girib dedi ki, İndi sizi mübarəkbad etmək olar. Mən ondan əvvəlcə bir qəbə alıb sonra əlinə bir yüzlük verdim. Dedim ki, pulunu çıx, qalanı götür. Cuud yüzlüyü götürüb dedi ki, ola bilərmə ki, mənə bir 10 manat dəxi borc verəsən? Mən dərhal öz səhvimi anlayıb bildim ki, lap nahaq yerə yüzlüyü cuudun əlinə verdim. Dedim, xeyr, mən borc verə bilmərəm. Çünki pul özümə lazımdır. Dedi, zərər yoxdur. Bu saat pulunun qalanını gətirərəm. Sonra gedib, bir qədərdən sonra qayıtdı. Dedi ki, amma yenə də mən 5 manat borc götürdüm. Sabah sizə qaytararam. Mən laq-nahaq razı oldum. İki ayın pulunu çıxıb (52 manat) və 5 manat da borc götürüb, yerdə qalanını bizə qaytardı.

Pulları cibimə doldurub Məleykə ilə bərabər böyük dayısıgile getdik. Məleykənin burada öz dayısı var: biri Xeyrəddin Abzi, biri Məhəmməd con Abzi, biri Dövlətyar Abzi. Bunların hərəsinin arvadı (gəlini) var. Biri Lətifə cingi (bacı), biri Mərcub cingi, biri də Züleyxa cingi. Bunların haqqında sonra yazacağam. İndi onu deyim ki, aldıığımız puldan 57 manat ev sahibinə, 40 manat çörək dediyimiz yerə, 12 manat pianoya, 2 manat bizim qapıçıya, 1 manat qulluqçuya, yarım manat çörək yediyimiz evin qapıçısına, 1,5 manat qulluqçusuna, 0,5 manat poçtalyona və 10 manata qədər xırda-xora borc ilə şeylərə getdi. Gördük ki, yerdə 25 manat pulumuz qaldı. Mən gerek oxuduğum şkolaya da 35 manat pul verəydim. Çünki yarım ilin pulu olan 75 manatdan mən şkola ancaq 110 manat vermişəm. Bu barədə direktor ilə bir qədər ağır danışığımız oldu ki, onu da sonra yazaram. Amma 25 manatdan bir şey vermək olmazdı. O idi ki, mən bir-iki kərə dərsə getməyib, axırı prazdniklər (bayramlar) oldu.

Biz Məleykə ilə məsləhətləşib qərar qoyduq ki, daha çörək yediyimiz yerdən çıxacaq, çünki baha oturur. Hərçənd çörəyi təmiz və qarnımıza yaxşı əsər edirdi. Amma nə eyləmək ki, ayda 40 manat vermək bizə mümkün deyildir. Odur ki, onlara bildirdik ki, daha biz sizdə çörək yemiyəcəyik. Çox əcəb. İndi oturub fikirləşdik ki, bəs harada çörək yeyək.

1912

Ədəbiyyat və İncəsənət, 4 noyabr, 1988. N 45 (2336)